

Режисер та виконавець Роберт Вілсон
у виставі "Остання стрічка Краппа" С. Беккета.

Олег СТЕФАН

Світлина до статті надані Інститутом Єжи Гротовського (Вроцлав, Польща)

ЯК ЖИТИ, АБО ЛИСТИ З ВРОЦЛАВСЬКОЇ ТЕАТРАЛЬНОЇ ОЛІМПІАДИ

5.11.2016.

Дістаєш блокнот і ручку, коли опиняєшся на вокзалі о четвертій ранку, у такому не чужому для тебе місті, і сенсу рухатися будь-куди немає, принаймні найближчі кілька годин...

Дорога до Вроцлава почалася ще за три дні до потяга. І почалася зі спогадів про перші відвідини цього міста. То був 1990-й рік.

Мій перший виїзд за кордон з Молодіжним театром-студією Кучинського. Пам'ятаю не так аж багато, але те, що пригадалося, приємно вразило. Якесь тепло і щось рідне відбивається в серці при цих спогадах. Насправді тоді Вроцлав був геть інакшим – одноманітним в кольорі – сірим і вражаючим в архітектурі. Присипаний пилом часу, тепер умитий і вишуканий. Спливло 26 літ. У пам'яті залишилися не історії, а картинки. Тоді я вперше побачив звичайний ринок не як ринок, а свято. Зовні сіра будівля всередині була яскраво освітлена, обвішана кольоровими кульками, заставлена рядами різноманітних споживчих товарів, які приголомшили барвистими цятками обгорток, а ще й різноманітністю вибору. Я просто остовпів. Мої колеги, які тут були вже вдруге, кудись зникли, пішли десь, я стояв і дивився. Розгублений, приголомшений. Видно, все було написано на обличчі, продавець просто і по-доброму запитав: "Що, з України?" Я кивнув мовчки, а він по паузі: "Нічого, скоро і у вас так буде".

Власне, то був час, коли Польща переживала свій економічний шок, на який наша країна так і не наважилася: було розмаїття товарів і не було за що їх купити, принаймні у багатьох. А в Україні на той час новим і не пахло (зелені помідори в трилітрових банках, якісь консерви на полицях і самовиживання). Така перша картинка. Друга пов'язана з нашими виступами перед українцями, які нас і запросили до Вроцлава. Грали "Марусю Чурай" (ах, якою була Тетяна*!) і вечір поезії Василя Стуса. Оскільки в останньому участі не брав, то опинився серед глядачів. Слухав так само уважно, як і вони. Глядачів було багато. Атмосфера була якоїсь єдності, затамування, потреби це чути і важливості того, що відбувалося.

Перше знайомство з Бруно** – архіваріусом Центру Єжи Гротовського... з Бруно, який в подальшому не раз відвідував Україну і розповідав про Гротовського і його театр, демонстрував відеозаписи його вистав. Тут власне вперше я побачив "Apocalipsis cum Figuris". Ця вистава мене не здивувала, вона мене розчавила. Почався сильний головний біль.

Центр Гротовського поселив нас тоді у квартирі Гротовського. Це чотирикімнатне помешкання мало

* Тетяна Каспрук – актриса Львівського академічного театру ім. Леся Курбаса. – Прим. ред.

** Бруно Хояк. – Прим. ред.

Седрік Шаррон у моновиставі режисера Жана Фабра "Attends attends attends... (rouge ton rouge)" (Антверпен, Бельгія).

би належати йому. В ньому він так і не жив, виїхав. У новобудовах, на околицях міста, зараз і не згадаю, як дістатися тої хати... Ми розкидали себе по кімнатах, але ясно пам'ятаю інше: кожного ранку ми з Олексою Кравчуком бігали, робили ранкові пробіжки. Насправді ця картинка про той Вроцлав пригадалася мені першою, бо час був той самий – осінь. Кінець листопада – початок грудня, листя на деревах вже майже не було. Ранкова прохолода, ми біжимо між будинків, стежина, залізничний насип і дачні ділянки. Дерев без листя, і на них червоні яблука. Ніде ні душі. Ми набирали ябк скільки могли за пазуху і приносили до хати, де поволі прокидалися всі наші, а в кухні на столі лежали холодні, смачні яблука.

Вроцлав я відвідував по тому багато разів, вже не полічу. І років 7 тому, така знакова для мене у багатьох відношеннях поїздка до Вроцлава, здавалася мені останньою. Але ні, я знову тут.

Уже 6 ранку. Ми з Майєю Гарбузюк на вокзалі. Чекаємо на початок дня. У Вроцлаві вже 2 тижні триває Театральна Олімпіяда.

Нас зустрічає Орест*, і до 10-ї ми проводимо час в його товаристві і помешканні. А на 10-ту йдемо на семінар японської театральної трупи TESSENKAI THEATRE, яка працює в традиції театру НО. Розповідь і показ двох уривків – і ти розумієш, що така техніка акторської праці – це дорога довжиною в життя. І не одне. 600 і більше років з покоління в покоління. Видобування звуку, жест, хода, спів, нюанси поведінки – все є ексклюзивною мовою.

12.00 – ми на зустрічі з Еймунтасом Някрошюсом. Виставу "Дзяди" А. Міцкевича Варшавського національного театру ми подивитися не змогли, бо приїхали на день пізніше. Тут важливою була персона. І більше не додаси. Бо чим більше з ним перебуваєш, тим більше питань і менше відповідей: про що він більше мовчить, ніж говорить? Яким є його зв'язок з акторами і спосіб впливу на них? Робота з текстами теж залишається за межами творчої зустрічі. Ця людина – поза форматом. Їй віриш і ловиш в собі імпульс іти за ним. Все.

Вечірня вистава Роберта Вілсона у виконанні самого ж Вілсона на сцені Teatru Współczesnego** справила надзвичайне враження. Яка точність і свобода існування водночас! Ця "Остання стрічка Краппа" С. Беккета – річ, як на мене, бездоганна у всіх відношеннях. Щось подібне чи й бачив коли, не пам'ятаю. Акумуляція мистецтв, стилів, жанрів в одній моновиставі. Вистава і сам актор дарують розмаїття асоціацій з малярства, архітектури, скульптури, кін; Брехт і дель арте, сенс і абсурд. Очевидно, що все те багатство належить уяві глядача. Вистава сама по собі аскетична і вишукана водночас. Актору 75. Життя позаду. Пункт гри – Чистилище. Зустріч із собою. Іронія.

* Орест Шарак – випускник акторського відділення кафедри театрознавства та акторської майстерності, актор Львівського академічного театру ім. Леся Курбаса, нині – актор театру "ZAR" (Вроцлав) – Прим. ред.

** Сучасний Театр.

Прецизійно прописана забава. Вистава – шок. Такі речі опису майже не надаються. Здається, це той випадок, коли режисер усвідомлює: те, що він знає і чує, неможливо передати іншому, і саме тому він виходить на кін сам. Немає вже сенсу вкладати зусилля в когось. Зусиль тих лишається тільки на себе. Вистава – сповідь. Шанс почути приховане. Багатий почує своє багатство, бідний стисне плечима і дасть побаченому раціонально-доступну оцінку. Хтось, хто називає мене своїм учителем, скаже, що це нудота. І мені не стане дивно. Котресь моє дитя висловиться дипломатично: треба прожити життя, щоб побачене тебе вразило. Немає значення. Роберт Вілсон – актор і режисер – людина, в якій існує розтяжка від порно до ангела, піднімає планку. Він – приклад високої старости, мистецької мудрости і краси. Він звучить як надія і дарує шанс не згубити себе наприкінці життя.

Оскільки день був дійсно безкінечним, на тому не скінчилося. Нас порадувала ще одна подія. О 22.00 в приміщенні Старої Пекарні, яка тільки набирає своїх мистецьких форм, ми слухали фольклорний музичний гурт з Єгипту, солісткою була Фатьма. Вже немолоді музиканти і водночас співаки (4 жінки і чоловік) чарували нас давніми ритуальними піснями і надзвичайними звуковими вібраціями. То не був концерт. Виконавцям конче було важливим вивести глядачів у своє коло, щоб вони перетворилися зі спостерігачів на учасників. І тоді вже вільна енергія спільного танцю відкривала справжнє розуміння цих пісень.

Благодатний день.

6.11.2016

Другий день перебування на Олімпіяді був скромнішим, але не менш цікавим. Мистецтво, на яке ми очікували, мало відбутися о 20.00, у павільйоні старої, ще німцями побудованої, кіностудії. Моновиставу режисера Жана Фабра “Attends attends attends... (pour mon riges)”, польською переклали як “Czekaj, czekaj, czekaj... (dla mojego ojca)”. Від неї я не дочекався майже нічого. Гарна обгортка, всередині дещо самозакохана людина, яка не має що сказати. Тому вона удає. Добрі тексти на біблійну тему, гарно використане світло, звук і дим, і при тому акторська безпорадність. Такою я її побачив того дня.

Цей другий день був змістовний іншим. Я зустрівся зі своїми друзями. Ми гуляли прекрасним Вроцлавом. І спілкувалися. Тут була присутня справжність, щирість, емоційність, жарт, приязнь, любов. Нам досі не байдуже і ми все досі втомлюємося говорити про театр. І (чомусь) багато про напрямок соціального театру, такого, що дотикає кожную звичайну людину. Над усім панувала радість зустрічі.

Зараз я в парку. Сиджу на лавці. Пишу. Тут тиша і можна трохи зосередитися. Праворуч старий фасад університету. Не тепло, але затишно. Майя перебуває у перманентному захваті від усього, що відбувається. Саме зараз вона на симпозіумі, тема якого (вгадайте з першого разу!) “Перспективи сучасного Європейського театру”. Під час легкого обіду дізнався від неї, що зібрано неабияке добірне товариство знавців театру: Еріка Фішер-Ліхте, Малгожата Сугера, Альоша Бегріх... На нас чекають сьогодні три (по годині часу) вистави, і про це – завтра.

Сцена з вистави “Роз’єднання” (“Disconnected”). Театр “Farm in the cave” (Чехія).
Режисер і хореограф – Вільям Дочоломанський.

7.11.2016.

Вечір. 17.00. Вистава театру із Праги “Farm in the cave” (під назвою Disconnected). Режисер і хореограф Вільям Дочоломанський (Viliam Dočolomanskí). Фізичний театр. І тим цікавіше, що цей напрям театру в Україні відсутній. Година праці. 12 дівчат чудової фізично-драматичної форми, жива електронна музика (один музикант) і сучасна трагічна тема: молода людина під пресом сім’ї і суспільства – як вижити? Фінал – свідомий суїцид із забиранням на той світ найближчих винуватців – автомобільна катастрофа.

Сцена з вистави “Medeas: on getting across”.
Режисер – Ярослав Фрет. Театр “ZAR” (Вроцлав, Польща).

Робота команди філігранна, зв’язок між партнерами – бездоганний синхрон, робота з предметами (стілці, пляшки, джуги) точна. Структура ритмізована. Режисура багата уявою.

19.00. І знову Чехія, і знову фізичний театр. PROFITART, вистава VOI, режисер Матей Матейка. Інший формат, інша фактура. Троє дівчат, один хлопець, жива (фольклорна) музика, живий спів. Історія підлітка. Стосунки – трикутник: він-подруга-мати. Знаю Матея як прекрасного актора. Починав він свій шлях з Вільямом Дочоломанським у театрі “Farm in the cave”. Завдяки їхній потужній співпраці театр цей було відзначено на Единбурзькому фестивалі. Тепер Матей працює окремо. Має свою групу. Він у пошуку. Він ще формує свою мову. Вистава справила добре враження. Мене не покидало бажання побачити самого Матея в роботі.

21.00. Театр ZAR (Польща). Вистава “Medeas: on getting across” режисера Ярослава Фрета (він же – директор Центру Єжи Гротовського). Тривалість 55 хвилин, простір – зала театру-лабораторії Гротовського. На кону – одна акторка, за полем гри – четверо акторів і три співачки. Ці три співачки ніколи не вийдуть на кін! Та саме вони становлять найбільшу вартість вистави. Кожна з них – це Медея! Кожна з них викликає довіру з першого звуку. Три співачки – три жриці: з Єгипту, Туреччини та Ірану. Fatma Emara, Marjan Vahdat, Selda Öztürk. Кожна з них – це історія, світ і страждання, це ритуальні вібрації, з якими і тіло глядача-слухача вібує в унісон. Натомість, на сцені молода акторка італійського походження виконує певну дію, яка, на жаль, не дає ключа і викликає лише

Сцена з вистави “VOI”. Режисер – Матей Матейка. Театр “PROFITART” (Чехія).

запитання, дедалі безнадійніші. Хто знає цей простір, той буде здивований: він вщерть загромаджений декорациями. Вони механізовані, вся ця велетенська конструкція піднімається, опускається, відкривається, нахиляється, повертається, і мої запитання набувають статусу “запитань у квадраті”. Доступними у цьому світі залишаються лише три Музи.

8.11.2016.

Писати не встигаю. Левову частку вільного часу забирає спілкування. Отже, лише кілька слів про цей день.

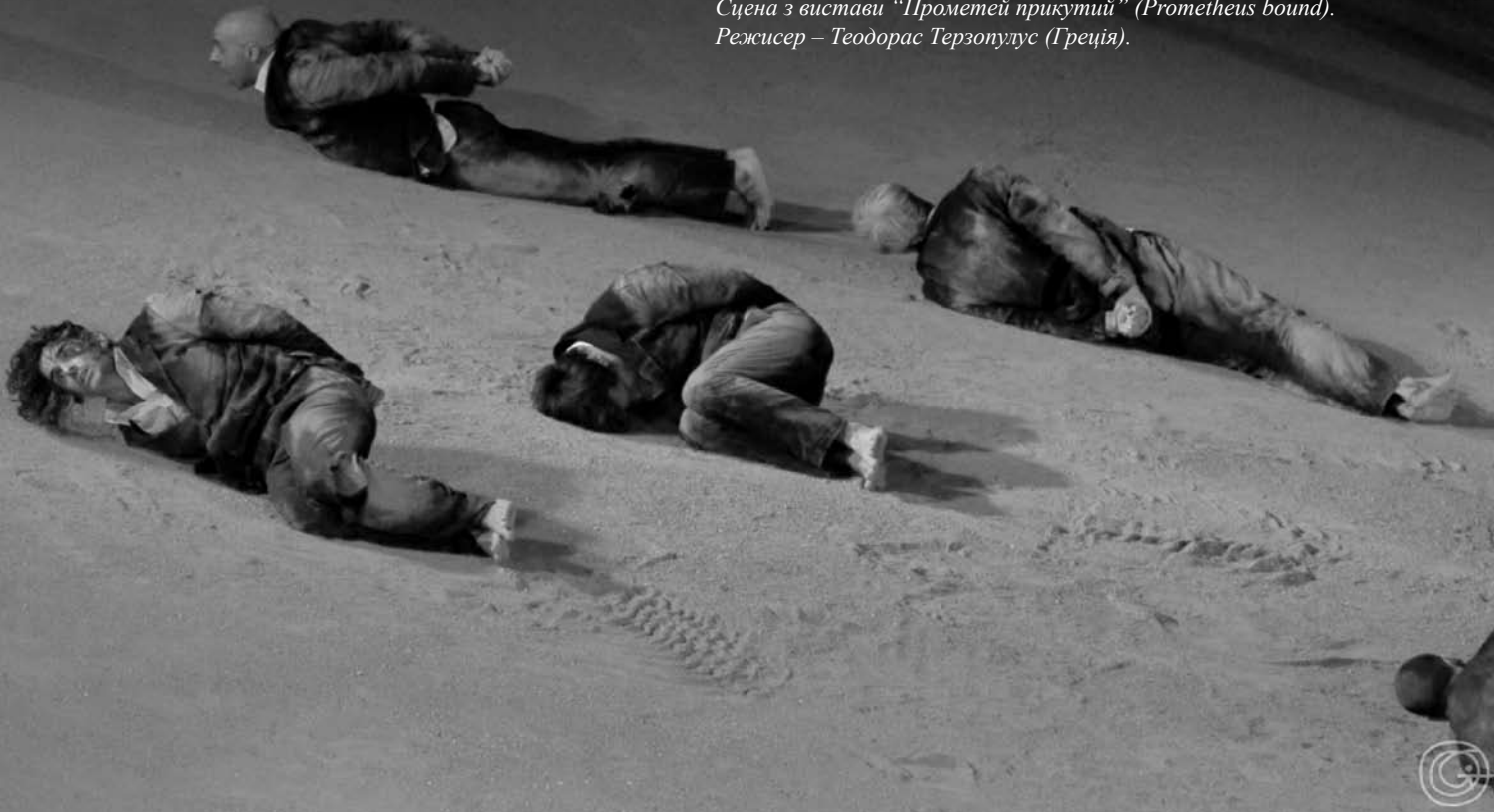
О 12.00 зустріч з грецьким режисером Теодоросом Терзопулусом “Правда віртуальної реальності”. Великий чоловік. Основним посилом його промови було повернення до людини в театрі. На відміну від того, що зараз відбувається зі світом, який чим далі, тим більше технізується, в театрі пріоритетом завжди залишатиметься людина. Терзопулус – людина, яка продукує тепло, любов. Кажуть, що зі своїми акторами він спілкується через “пане”, настільки шанує їхню віддачу. Кілька його реакцій під час бесіди дали мені зрозуміти, що він може бути і жорстким. Людина багатодушної і розуму.

17.00. Моновистава Nini Julia Bang (Данія) під назвою “A thousand tonques” (“Тисяча язиків”, режисер – Саманта Мей). Річ вишукана, тонка, містична. Вистава проходить майже в темряві. Звучать пісні різних народів, різними мовами. Ефекту присутності ще п’яти-шести виконавців і декількох інструментів не позбувається протягом усього дійства. Спів, вогонь свічок, вода, віолончель, на якій грає сама актриса.

Проста, але виразна партитура світла. Голосові можливості Ніні колосальні.

19.00. Зустріч з виставою, на яку чекав особливо. “Прометей прикутий” (Prometheus bound) в режисурі Теодораса Терзопулуса. Саме тут, у Вроцлаві 2009 року, я дивився вперше роботу цього режисера “Аякс. Шаленство”. Тоді я отримав свій шал від якоїсь по-грецьки божественної краси, форми, енергії, слова трьох акторів у цьому дійстві. Вистава “Прометей прикутий” – крик, волання до світу і до людини. Класичні тексти втрачають свою давність, звучать настільки сучасно, що мимоволі починаєш сумніватися, чи це не адаптація. Потрясаюча гра акторів. (коли я це пишу, а пишу я 9-го, підходять декілька з них. Вітаємося. Кажу, що не маю в запасі стільки англійських слів, щоб висловити, наскільки їхня робота потужна). Кожен з чоловіків (їх семеро) існує на межі енергетичної напруги. Пластичних ходів у виставі небагато (у крику ви теж не будете надто вигадливими), але у Терзопулуса статика чи фіксація наповнена внутрішньою дією на межі. Це дає ще більший ефект вираження змісту. У другій частині вистави з’являється жінка, її існування теж на межі. Питання до Прометея “чому?” і “коли?” ідуть рефреном: чому ти їм дав вогонь? вони ж зневажають тебе! коли люди перестануть воювати, знищувати себе? Поле дії – велике коло, обрамлене валунами і покрите дрібним коричневим піском, що легко від удару чи дихання перетворюється на порох в повітрі. Посередині між колом і глядачем, спиною до нас на стільці сидить Терзопулус. Він веде це дійство. В його руках аркуші тексту, з яким він час до часу звертається до акторів.

Сцена з вистави “Прометей прикутий” (Prometheus bound).
Режисер – Теодорас Терзопулус (Греція).

Ніні Юлія Банг у моновиставі “Тисяча язиків” (“A thousand tongues”). Режисер – Саманта Шей (Данія).

Рефреном звучить його тихий, але глибокий, простий, пронизливий спів-жаль-плач. В кінці певних шматків він звертає до акторів питання, воно звучить як пісня, речитатив, воно відлунує не один раз. Він може підійти до акторів, увійти в коло, звернутися, вийти і знову сісти. Здається, в такі моменти він перекидає міст між глядачем і дійством. Воно стає доступним і реальнішим. Аскетична, епічна, пластична, виразна робота. Чесна і відверта. Це волення про людський безум навпростець промовляє війною в моїй Батьківщині. До цього чоловіка відчуваю особливу симпатію і вдячність.

9.11.2016.

Сьогодні вранці, о 10.30 ми ходили на фільм “Волинь”. Про це у нас писали. Я не буду. Сподіваюся, що Майя зробить розгорнутий аналіз, і ми всі зможемо його прочитати. Те, що я чув від неї під час нашого обговорення, мене вразило своєю точністю¹. Скажу тільки, що зазнав ефекту сильного приниження, мого особистого, як людини, як українця, як митця. Кіно – велика сила і зманіпулювати може будь-що. Щодо участі українських акторів скажу так: комусь подякував би, а декого спитав би, чи не горіло у них всередині, коли вони ці тексти погодилися грати, та ще й у такий потворний спосіб. І якщо не горіло, то

¹ Див.: Гарбузюк М. Бабусяна скриня чи ящик Пандори? “Волинь” очима українця // Інтернет-видання “Zbruc”. – Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/59657>. – Прим. ред.

шкода мені цих людей. Судити їх їй-бо не варто. Як каже моя сестра – є на те Вищі Люди. І ще одне: на мою думку, рішення не показувати це кіно в Україні є помилкою. Показувати його треба і проводити відкриті обговорення теж (зрештою, невдовзі його можна буде побачити в інтернеті, москвити такої нагоди точно не прогавлять).

10.11.2016.

18.00. “Wycinka” (“Вирубвання”) Т. Бернгарда у режисурі Кристіяна Люпо (Польща). Друзі мої, 5 годин вишуканого театру! Я вже давно не пам’ятаю такого стану, коли дупа болить від довгого сидіння, а відірватися неможливо! Люпі 73. Назва “патріярх” йому не пасує, хоча фактично він ним є. Складається враження, що спектакль поставив режисер зрілий, але у віці 40-45 років. Його суголосся часу унікальне. Його спосіб праці прорахувати неможливо. Писати щось про виставу я не в змозі. Мій мозок відмовляється зі мною співпрацювати тут. Єдине залишається фактом – такий театр є! так існують! І такі люди, як Люпа, існують теж! Подібне акторське існування відкриває шлях на сцену Марселеві Прусту, Андре Жіду ... – власникам тонкого слова і вишуканих персонажів.

І ще один епізод, який не можу обминути. Актори грали цю виставу і знали, що вона може бути останньою. Майже всі, хто був на сцені, написали заяви про звільнення, через незгоду з політикою нового директора, якого призначило міністерство культури Польщі, звільнивши перед тим людину, яка на цій посаді творила успішну опінію театру. Ситуація політичного втручання в мистецтво спостерігається зараз по всій Польщі. При владі радикали, і їхня сокира в освіті і в мистецтві чинить біду. Оплески глядачів по виставі тривали хвилин 15. І оплески, і тупотіння ніг – найвищий спосіб висловлення захоплення. Тоді актори зі сцени прочитали свій протест польською та англійською мовами, з балконів полетіли листівки, і за підтримки глядача перед театром відбувся мітинг протесту.

11.11.2016.

12.00. Зустріч з Кристіяном Люпою. Другий дарунок. Тут він продовжив розмову про критичну ситуацію в культурі країни. Правда, слухав я його і думав собі: пане Люпо, не знаєте Ви, що воно таке – справді критична ситуація! Бо коли поляки мають в одному місті десятки універсальних театральних майданчиків і вибудованих у старому залізничному вокзалі, на старій кіностудії, в павільйонах старих фабрик, і коли всі ці зали обладнані сучасною технікою, світлом, коли в них так тепло, що мені як актору відразу хочеться роззутися і піти в тренінг, то тут я

тільки можу руками розвести. Та, звісно, щодо ситуації, то я бачив сльози відчаю на обличчях моїх колег, і це не може залишати байдужим. Кристіян Люпа говорив про релігію, філософію, сучасний театр і молоде покоління акторів і режисерів. Його хотілося слухати ще і ще.

19.00. Вистава AMOR, режисер Теодорос Терзопулос. На сцені ВІН і ВОНА. Майже статичне існування. 55 хвилин. Театр, який в нашому українському контенті відсутній. Сюр – абсурд – абстракт. Думаю, вам ніколи не доводилося бачити текст п'єси в цифрах, математичних знаках, формулах і лише іноді у словах? Так це той варіант! 55 хвилин освідчення в коханні таким текстом. Бездоганне акторське існування: пластика – слово – енергія, це не відпускає і цьому віриш.

12.11.2016.

Це буде останній мій пост з Олімпіади театральної.

19.00. Вистава “The Battlefield” (“Поле битви”) у режисурі Пітера Брука та Марі-Гелен Етьєн (Франція). Вистава ясна, аскетична, глибока. Історія з індійського епосу тривалістю 70 хвилин. Вона, здається, і не зіграна, а проговорена і простукана. На там-тамі грав музикант, текст переповідали четверо акторів. Вона як змах пером, як останнє слово. Під час вистави приходить думка, що Слово було не тільки на Початку, а Воно буде і Наприкінці. Це скромне дійство створене не для того, щоб здивувати – дива у творчості Брука

було немало – а радше розвернути людину до себе, до власної суті. Воно звучить крізь тишу простим і виразним словом. Переповідається історія битви, але поступово ти усвідомлюєш, що полем битви є Людина. Ця вистава нагадала мені всім добре відомий ескіз Пабло Пікассо, “Голуб”, який потім назвуть “голубом миру”.

“На Брукові” стають особливо ясними два моменти: усі ці “старі” майстри – Пітер Брук, Роберт Вілсон, Теодорос Терзопулос, Кристіян Люпа – своїм життям, своєю творчістю дають приклад ЯК ЖИТИ. Вони, маючи такі здобутки, вже давно могли б заспокоїтися. І з їхньої творчості пізнати, що провадить їх не інерція. В них живе якесь просте і глибоке відчуття, що вони не мають права кінця. Їм не можна мовчати. Їх не так багато. Це як місія іти далі. Речі, які вони творять, – не для когось, це і є вони самі, це і є їхній світ. Тому вистава кожного з них – наче як зустріч з людиною, яка тобі стає або ближчою, або ні. Приїхав на Олімпіяду, щоб отримати копняка під зад від “стареньких”, вони ж усі – мені батьки.

Не час зупинятися, ой не час.

Уже 13 листопада. Їду нічним інтерсіті до дому. Ранок укрив землю снігом. До побачення, Вроцлаве!

Сцена з вистави “Вирубвання” (“Wusinka”) Т. Бернгарда. Режисер – Кристіян Люпа. (Вроцлав, Польща).

